

لزوم تغییر اندیشه و رفتار در مدیریت مجلات علمی

دکتر امیر شعبانی*

بررسی علمی و دقیق یک مقاله، به چه افرادی باید تکیه کرد. آیا داشتن مدرک تخصصی، سابقه طولانی تدریس در دانشگاه، یا حتی سابقه زیاد پژوهشی و داشتن مقالات متعدد علمی و پژوهشی می‌تواند تضمین‌کننده مطلوب بودن عملکرد یک داور باشد. به‌طور قطع نه! مسلماً همه ویژگی‌های فوق مطلوب است ولی مجله علمی نیاز به داوران با دانشی دارد که دارای تفکر علمی باشند، بتوانند و مایل باشند که برای بررسی مقاله وقت کافی بگذارند، بخواهند دانش خود را برای ارتقای عملکرد نویسنده مقاله به او انتقال دهند، و بدانند که در داورى مقاله، رعایت برخی نکات اخلاقی (گادلی^۱ و جفرسون^۲، ۲۰۰۳) مانند اظهار تعارض منافع^۳ یا سایر سوگیری‌ها و نیز اظهار نظر در وقت مقرر ضروری است. در شرایط کنونی که مشغله اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها که اکثر داوران مجلات علمی-پژوهشی را تشکیل می‌دهند، اغلب طاقت فرسا است، بهره‌گیری از آنان به‌عنوان داور هم‌تا بسیار دشوار شده است. چگونه می‌توان از استادی که کمتر وقتی برای فراغت خود می‌یابد، انتظار داشت با فراغت کامل به مرور مقاله، مطالعه در حواشی موضوع آن، جستجو در اینترنت و منابع برای به‌روز کردن دانش خود در جهت اظهار نظر دقیق علمی، و تهیه گزارش کاملی از ارزیابی مقاله بپردازد. البته مشکل کم بودن دسترسی به داوران مورد نیاز، در مورد مجلاتی که به دلایلی از اعتبار و موقعیت پایین‌تری

این اولین شماره فصلنامه اندیشه و رفتار با نام جدید مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران است. عنوان فصلنامه با نظر سردبیر و شورای نویسندگان آن تغییر کرد تا معادل انگلیسی آن بتواند نشانگر ایرانی بودن مجله و نیز حوزه‌های تخصصی آن باشد. از طرفی تغییر رسمی نام نشریه با ورود چکیده مقالات آن به ایندکس کوپرنیکوس (www.journals.indexcopernicus.com) هم‌زمان شد. البته بر اساس ارزیابی کنونی ایندکس کوپرنیکوس، نمره کیفی خاصی به مجله داده شده که امید است با تلاش دست‌اندرکاران ارتقا یابد تا بتوان در آینده‌ای نه‌چندان دور ورود مقالات این مجله را به پایگاه‌های معتبرتر جشن گرفت. ولی دست‌اندرکاران چه کسانی هستند و قرار است چه چیزی ارتقا یابد؟

دست‌اندرکاران تنها شامل پرسنل دفتر نشریه، مدیر مجله، ریاست مرکز، یا حتی شورای نویسندگان و سردبیر نمی‌شود. شاید مهم‌تر از همه این افراد، داوران یا به اصطلاح داوران هم‌تا^۱ هستند که اعتبار مجله مدیون تلاش آنهاست و ارتقای نظرات کارشناسی آنان است که به ارتقای علمی مجله می‌انجامد. امروزه باور مشترک دانشمندان است که "دانشی وجود ندارد، مگر آن که منتشر شود" و داوران هم‌تا را می‌توان نگاهی‌انان این دانش دانست. اما داوران هم‌تا چه کسانی هستند؟ برای مطمئن شدن از

* روانپزشک، استادیار دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی ایران. تهران، خیابان ستارخان، خیابان نیایش، کوچه شهید منصوری،

E-mail: amirshabani@tehranpi.org

انستیتو روانپزشکی تهران و مرکز تحقیقات بهداشت روان. فاکس: ۰۲۱-۶۶۵۰۶۸۹۹

1- peer reviewers 2- Godlee
3- Jefferson 4- conflict of interests

برخورد دارند، بیشتر است و این خود سیکل معیوبی به وجود می آورد.

برای افزایش دسترسی به داوران مطلوب چه باید کرد؟ روشن است که در ابتدا باید آنها را شناسایی نمود. درخواست معرفی داور از مجلات معتبر می تواند مفید باشد، ولی سایر مجلات با معرفی داوران خوب خود، در واقع خود را از آنها محروم می کنند! راه دیگر، آزمایش و خطا است؛ می توان بر اساس یک مقیاس (کالاها، باکست، و کرل و ویرز، ۱۹۹۸)، کیفیت داوری را نمره گذاری کرد و بر پایه این نمرات، دست به انتخاب زد. گادلی و جفرسون (۲۰۰۳) برخی ویژگی های داوران خوب را ذکر کرده اند. برای استفاده هر چه بیشتر از خدمات با ارزش داوران همتا، از آنجا که مجله هرگز نمی تواند هزینه مالی متناسب آن راپردازد، باید برای ایجاد "تقویت مثبت" به روش های دیگر تلاش کند و دست کم با ارتقای کیفیت و جایگاه علمی خود، مایه افتخار داور و انگیزه های برای ادامه همکاری او باشد.

در سوی دیگر جریان نشر علم، نویسندگان قرار دارند و در واقع تا آنها نویسند مجله چیزی برای چاپ کردن ندارد. نگارش مقاله توسط پژوهشگران ایران طی سال های اخیر در حوزه های بهداشت روان (شریفی و همکاران، ۱۳۸۲) و روانپزشکی (فرهودیان و همکاران، زیر چاپ) رشد کمی چشمگیری داشته و از این نظر شایسته تحسین است. با این حال، رشد کیفی پژوهش ها مورد سؤال است و یکی از وظایف داوران و مجلات علمی کمک به چنین رشدی است. به نظر می رسد زمان آن فرا رسیده است که بیش از کمیت، به کیفیت کارهای علمی بها دهیم و از عواقب نشر مفرط کارهای کم ارزش بپرهیزیم. بنابراین پس از ارزیابی مقالات، ممکن است مجله توصیه های متعددی برای نویسنده جهت تصحیح و تغییر مقاله داشته باشد و یا اصلاً آن را نپذیرد. در هر دو صورت، پژوهشگر می تواند از توصیه های داوران برای افزایش کیفیت کار خود بهره گیرد.

البته ذکر این نکته شاید بی فایده نباشد که به هر حال، مجله مجبور به انتخاب چند مقاله برای چاپ است و حتی اگر تعداد زیادی مقاله "مناسب" برای چاپ در اختیار داشته باشد، به ناچار مقالات "مناسب تر" را برمیگزیند. در غیر این صورت، فهرست انتظار مقالات در دست چاپ روز به روز طولانی تر و گرایش پژوهشگران برای ارسال مقاله کمتر خواهد شد. در این مجله نیز، اخیراً مدت انتظار مقالات برای

چاپ کاهش یافته و برای مقالاتی که از این به بعد مورد پذیرش قرار می گیرند، کمتر از یک سال خواهد بود.

به این ترتیب، امید است با تلاش پژوهشگران (نویسندگان) و داوران همتا و با کمک نگرش صحیح مدیریت مجلات علمی در جهت رشد کیفی مقالات، شاهد پیشرفت مستمر علم در کشور باشیم. در این مسیر، مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران نیز در کنار پژوهشگران خواهد بود.

منابع

شریفی، ونداد؛ رحیمی موقر، آفرین؛ محمدی، محمدرضا؛ رادگودرزی، رضا؛ سهیمی ایزدیان، الهه؛ فرهودیان، علی؛ منصور، نغمه؛ نجانی صفا، علی اکبر (۱۳۸۲). سه دهه پژوهش های بهداشت روان کشور: یک بررسی علم سنجی.

فصلنامه تازه های علوم شناختی، سال پنجم، شماره ۳، ۱۶-۱.

فرهودیان، علی؛ رادگودرزی، رضا؛ رحیمی موقر، آفرین؛ شریفی، ونداد؛ محمدی، محمدرضا؛ سهیمی ایزدیان، الهه؛ منصور، نغمه؛ نجانی صفا، اکبر (۱۳۸۵).

روند پژوهش های انجام شده در زمینه اختلال های روانپزشکی در ایران.

مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، زیر چاپ.

Callahan, M. L., Baxt, W. G., Wackerle, J. F., & Wears, R. L.

(1998). Reliability of editors' subjective quality ratings of peer review of manuscript. *JAMA*, 280 (3), 229-231.

Godlee, F., & Jefferson, T. (2003). *Peer review in health sciences (2nd. ed.)*. London: MPG Books Ltd.